

ARCHIM. JAN SERGIUSZ GAJEK, MIC

ZAŚNIĘCIE DZIEWICY MATKI I JEJ OPIEKA NAD LUDEM BOŻYM W LITURGII KOŚCIOŁA GRECKO-SŁOWIAŃSKIEGO

Obecność Najświętszej *Theotokos* w tajemnicy zbawienia nie zakończyła się wraz z męką i zmartwychwstaniem Pana. *Mysterium salutis* jest celebrowane przez lud Boży, to znaczy przez Kościół, i w tym misterium obecna jest Maryja, Dziewica i Matka. „Zaśnięcie Najświętszej, pełnej chwały Pani naszej Bogurodzicy i zawsze Dziewicy Maryi”¹ nie było oddaleniem się Maryi od ludu Bożego a jedynie Jej „przejściem” (*transitus*) do innego sposobu Jej obecności w tajemnicy zbawienia. Ten nowy sposób obecności Maryi w misterium zbawienia i Kościoła w tekstach liturgicznych Kościoła grecko-słowiańskiego nazywany jest *Pokrow*, tzn. „Opieka”.

Zadaniem, które stoi przed nami jest odpowiedź na pytanie: jak tajemnica Zaśnięcia Bogurodzicy i Jej Opieki nad ludem Bożym ukazana jest w liturgii Kościołów tradycji bizantyjsko-słowiańskiej², jakie treści teologiczne są szczególnie wyakcentowane?

Za podstawowe źródło będzie nam służyła księga liturgiczna nazywana po słowiańsku *Minieja* (po grecku *Mènaion*), zwłaszcza najnowsze jej wydanie przygotowane przez Patriarchat Moskiewski (tom sierpniowy wyszedł w roku 1989, tom październikowy ukazał się w roku 1980). Wykorzystywać będziemy oczywiście także i inne teksty liturgiczne.

Aby mieć pełniejszą perspektywę zagadnień zawartych w temacie, uznaliśmy za niezbędne poddać refleksji także wybrane teksty z paraliturgii bizantyjsko-słowiańskiej. Chodzi zwłaszcza o akatysty maryjne (tak zwane „nowe akatysty”), które odgrywają dość znaczną rolę w całokształcie życia liturgicznego Kościołów tradycji bizantyjsko-słowiańskiej.

I. ZAŚNIĘCIE BOGURODZICY

1. Tradycyjne oficjum *Minei*

W liturgii Kościołów bizantyjsko-słowiańskich koniec ziemskiego życia Dziewicy Maryi nazywany jest „Zaśnięciem” (po grecku *Koimésis*, po słowiańsku *Uspiénije*). Nie używa się wprost słowa „śmierć”. W pewnych tekstach liturgicznych pojawia się sformułowanie „święte przejście” (po grecku *panagia Metastasis*, po słowiańsku *swiatóje Prestawlénije*).

Teksty liturgiczne na święto Zaśnięcia opisują charakter specjalny i mistyczny tego „przejścia”. I tak *exapostilarion* (słowiański *swietilen*) święta cytuje sformułowane w sposób poetycki słowa Maryi skierowane do Apostołów, którzy przybyli na Jej pogrzeb:

Apostołowie, zgromadzeni z krańców świata,
pogrzebcie moje ciało we wsi Getsemani,
a Ty, Synu i Boże mój,
przyjmij ducha mego³.

W jednej ze stichir, które następują po cytowanym *exapostilarionie*, święte „przejście” Dziewicy nazwane jest „Zaśnięciem nieśmiertelnym” (*biezsmiértnoje Uspiénije*). Zaśnięcie Dziewicy Maryi nie oderwało Jej od świata i od Kościoła. Prawda ta jest szczególnie podkreślona przez troparion (*apolytikon*) święta:

W narodzeniu [Syna] zachowałeś dziewictwo,
w Zaśnięciu nie opuściłaś świata, o Bogurodzico:
przeszłaś do życia,
Matką będąc Życia,
a przez swoje modlitwy
uwalniasz od śmierci dusze nasze⁴.

Bardzo wymowny jest tekst świątecznego responsorium (*prypiéwy prázdніка*) po 8 pieśni drugiego kanonu święta (śpiewanego w czasie jutrzni):

Aniołowie widząc Zaśnięcie Najczystszej,
dziwili się,
że Dziewica wstępuje z ziemi na niebo⁵.

W ten sposób Zaśnięcie *Theotokos* przedstawione jest w bizantyjskich tekstach liturgicznych jako rzeczywistość dynamiczna, jako rzeczywisty *transitus*. Nie jest to tylko „przejście” (z ziemi do nieba) duszy Dziewicy ale także Jej teoforycznego ciała.

Przyjdźcie, radujmy się,
widząc Bogurodzicę na Syjonie,
na tej górze [...] żywego Boga.
Oto Chrystus przeprowadza Bogurodzicę, swoją Matkę
do lepszych przybytków, do świętego świętych. (II kanon, oda 9).

Dla opisanie tej rzeczywistości dynamicznej i mistycznej w tekstach liturgicznych używane są liczne antytezy, jak np.: „nieśmiertelne Zaśnięcie” czy „przez Twe Zaśnięcie świat jest ożywiony”.

Zaśnięcie Bogurodzicy jawi się jako rzeczywistość dynamiczna. Rzeczywistość ta jest dla wiernych źródłem radości i zmiłowania. W ramach niesporów (wieczerni) w stichirach śpiewanych naprzemian z wersetami psalmów wieczornych (141, 129, 116) wielokrotnie powtarzana jest akklamacja:

Łaski pełna, raduj się,
Pan z Tobą,
Ten, który przez Ciebie daje światu
wielkie miłosierdzie⁶
(*podajaj miru Tobóju wieliju miłost'*).

Ojciec Aleksy Kniaziew, rosyjski teolog prawosławny (tworzący we Francji), postawił pytanie, czy maryjna liturgia bizantyjska, umieszczając Bogurodzicę w perspektywie eschatologicznej, wskazuje również na możliwość Jej antycypowanego zmartwychwstania cielesnego? Po analizie całokształtu danych liturgicznych A. Kniaziew stwierdza, że teksty jak i określone fakty liturgiczne zdają się sugerować odpowiedź pozytywną⁷.

2. Oficjum pogrzebu Bogurodzicy

Poza tekstami liturgicznymi tradycyjnego oficjum przewidzianego w *Miniei* na święto Zaśnięcia Bogurodzicy, w środowisku Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego rozpowszechnione jest oficjum alternatywne nazywane „Pochwały czyli pobożny obrzęd na święte Przejście Najświętszej Pani naszej Bogurodzicy i zawsze Dziewicy Maryi” (*Pochwały, ill' swiaszczénnoje poslédowanije na swiatóje prestawlénije Preswiatýja Władýczycy nászeja Bogoródcy i Prisnodiéwy Marí*).

Pogłębione badania historyczno-teologiczne tego oficjum podjął polski badacz o. Grzegorz Cioroch OFMConv podczas swych studiów w Papieskim Instytucie Wschodnim (*Oriente*) w Rzymie pod kierunkiem znanych profesorów Ermanno Toniolo OSM i Miguela Arranza SI. Część owych badań została opublikowana w Rzymie w roku 1993 jako *Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum*⁸.

Tekst cerkiewnosłowiański oficjum „Pochwał” został po raz pierwszy wydany drukiem w Moskwie w roku 1872 w Typografii Synodalnej pod tytułem „Oficjum (służba) na Zaśnięcie Najświętszej Bogurodzicy”⁹.

O. Grzegorz Cioroch (pracujący aktualnie duszpastersko w Moskwie) tak opisuje owe wydanie:

„Księga ta, licząca czterdzieści pięć kart, zawiera pełny tekst obrzędu wspominającego pogrzeb Maryi wraz z troparionami pochwalnymi (słow.: *Blagosłowienny*, gr. *eulogetaria*) i ośmiu troparionami początkowymi, wpisanymi głównie w nieszpory i częściowo w jutrznię, a także rubryki dotyczące porządku sprawowania obrzędu [...]. Ta publikacja służyła następnie za punkt odniesienia dla wszystkich innych wydań oficjum pogrzebu Maryi w Rosji”¹⁰.

W 1970 roku cerkiewnosłowiańskie oficjum „Pochwał” zostało po raz pierwszy zamieszczone wewnątrz *Miniei swiątecznej*¹¹. To samo oficjum znajduje się także w pełnym wydaniu *Miniei* na cały rok, przygotowanym przez Patriarchat Moskiewski i wydanym drukiem w latach 1980-1989¹².

„Pochwały” (gr. *Enkomia*) na Zaśnięcie Bogurodzicy, aktualnie używane w Rosyjskim Kościele Prawosławnym, są pochodzenia greckiego. Ich autorem był Kaisarios Dapontes (+1784), znany pisarz i poeta bizantyjski z okresu panowania tureckiego¹³.

Tekst grecki Enkomiów (Pochwał) został napisany najprawdopodobniej w latach 1765-1770; pierwsze wydanie zostało wydane drukiem w Wenecji w roku 1770,

tn. jeszcze za życia autora¹⁴. Tekst oryginalny Enkomiów był bardzo popularny w Grecji w wieku XIX, jednak ze względu na zakaz wydany przez grecką hierarchię prawosławną, Enkomia w wieku XX zostały wyeliminowane z użytku liturgicznego. Wydaje się, że zakaz wynikał z troski hierarchii, by nie kopiować akrytycznie i nie odnosić do Dziewicy Maryi Enkomiów jutrzni Wielkiej Soboty poświęconych Chrystusowi (obrzęd tzw. „pogrzebu Jezusa Chrystusa” w ramach „jutrzni jerozolimskiej” Wielkiej Soboty)¹⁵.

Tak więc owe oficjum pochodzenia greckiego jest dziś w Grecji nie znane, jest ono natomiast celebrowane w Rosyjskim Kościele Prawosławnym. Istnieją też przekłady - zwykle skrócone - na inne języki: ukraiński, polski¹⁶, angielski.

Odnosząc się do treści Enkomiów, możemy zacytować O. Ciorocha:

„Zaśnięcie Maryi przedstawione jest w tekście jako *pascha* analogiczna do Paschy Chrystusa. Ta perspektywa stanowi bazę dla wszystkich rozważań poety na temat końca ziemskiego życia Maryi. W niektórych wersetach doktryna ta wyrażona jest w sposób szczególnie jasny i syntetyczny”¹⁷.

W kolejnych 184 wersetach (74+62+48) „Pochwał”, w formie poetyckich lamentacji opowiedziane są okoliczności śmierci Bogurodzicy. Dziewica zapewnia chrześcijan, że będzie dla nich Pośredniczką u Boga i pociesza ich, że tak jak Chrystus doświadczył śmierci, także i Ona musi doświadczyć śmierci jako zaśnięcia. Ponieważ jednak chodzi o śmierć rzeczywistą, jakiej doświadcza każdy z ludzi, fakt ten wzbudza smutek i ból. Podobnie pogrzeb nosi charakter analogiczny do pogrzebu Chrystusa¹⁸.

Dajmy wszakże głos samym „Pochwałom”. Oczywiście zacytujemy tylko niektóre z nich.

Początkowe wersety Enkomiów wskazują na analogię między śmiercią Chrystusa a zaśnięciem/śmiercią Jego Matki:

Chryste, będąc Życiem,
zostałeś złożony w grobie,
i Matka Życia
[w grobie] jest składana;
dziwny to widok
dla aniołów i ludzi (stasis I, wers 1).

Następnie podkreślony jest paradoks tajemnicy Zaśnięcia:

Mariam, jakże umierasz?
Ty - Życie wiernych?
Jakże grób pomieścił Twoje ciało,
które objęło Nieogarnione przez wszystkich? (I, 3).

Zaśnięcie Bogurodzicy jest także Jej wstawieniem i ukazuje Jej królewską godność oraz potęgę Jej wstawiennictwa u Boga za świat i za Kościół.

Teraz niebo przyjmuje chwalebnie
Królowę wszechświata
i raduje się
widząc jak króluje Ona z Bogiem (I, 21).

Bóg chwały, Syn Twój, o Przczysta,
z chwałą, jak Matkę, Cię przyjął
i posadził po swojej prawicy (I, 22).

Jako Orędowniczka u Boga
oto odchodzę ponad świat
z wami wszak na świecie jestem zawsze,
z Panem, jak obiecał (II, 42).

Bóg na tonie Matki
spoczął na ziemi jako Dziecię,
teraz zaś na niebie spoczywa
i raduje się Matka w Bogu (II, 46).

Teraz Mariam raduje się
widząc na tronie Bożym
nieskalane i przebóstwione
ciało Pana (II, 47).

„Pochwały” uzupełniają tradycyjne oficjum na święto Zaśnięcia Bogurodzicy¹⁹. Tajemnica Zaśnięcia otrzymuje w ten sposób ujęcie bogatsze i bardziej dynamiczne. Istotą tej tajemnicy jest prawda, że Maryja Dziewica i Matka przez swe przejście (*transitus*) nie opuszcza świata ale staje się wielką Opiekunką przed tronem Syna.

II. OPIEKA BOGURODZICY NAD LUDEM BOŻYM

1. Święto Opieki Matki Bożej

Święto Opieki Bogurodzicy (nazwa w *Minei* słowiańskiej: *Pokrów Preswiatýja Władýczycy naszeja Bogoródcy i Prysnodeívy Maríi*) obchodzone jest w tradycji bizantyjsko-słowiańskiej na pamiątkę ukazania się Bogurodzicy w świątyni Blacherne w Konstantynopolu świętemu Andrzejowi Szalonemu (słow.: *jurodiwyj Christa radi*) i młodzieńcowi Epifaniuszowi w roku 910. (Święty Andrzej pochodził z najniższych warstw społecznych, był w Bizancjum człowiekiem z obcego plemienia, jeszcze w dzieciństwie sprzedanym w niewolę ze słowiańskiego plemienia Scytów). Według przekazu tradycji pod koniec całonocnego czuwania na modlitwie w świątyni w Blachernach obaj święci mężowie - Andrzej i Epifaniusz - zobaczyli jak do świątyni wchodzi Bogurodzica w otoczeniu zastępów anielskich i rzeszy świętych. Po dojściu do ambony (pośrodku świątyni) Bogurodzica klęcząc długo modliła się i płakała nad światem. Po skończeniu modlitwy w centrum świątyni podeszła do ołtarza i znów modliła się za swój lud. Po modlitwie Bogurodzica zdjęła z głowy swój welon i rozpostarła go nad ludem jak omoforion - znak modlitwy i opieki. Zdarzenie to dokonało się w obecności tłumu ale widziane było tylko przez dwóch przyjaciół w Panu.

Znany prawosławny teolog rosyjski - ojciec Sergiusz Bułgakow komentując dane tradycji, które legły bezpośrednio u podstaw święta Opieki Matki Bożej, napisał w roku 1925 następujące słowa:

„Kościół ukochał dzień Opieki Bogurodzicy, okazany Słowianinowi w dalekim Konstantynopolu. Ale nie tam, lecz w dalekim kraju północnym [to znaczy w Rosji - przyp. J.S.G.] zaczęto radośnie wysławiać opiekę Matki Bożej. Nasz lud przywarł całą duszą do tej przedziwnej wizji, wszędzie wznoszą cerkwie ku czci Opieki Bogurodzicy, zginają się nasze serca wraz z klęczącą na modlitwie Matką Bożą”²⁰.

W kalendarzu Kościołów tradycji słowiańskiej święto Opieki Matki Bożej przypada na dzień 1 października.

W troparionie święta Kościół prosi Bogurodzicę, by rozpostarła Ona nad całym swym ludem swoją potężną Opiekę. Oto tekst troparionu święta:

Dziś, pobożni wierni,
uroczyście świętujemy (*światło prazdujemy*)
oślonięci Twoim, Matko Boża, przyjściem,
i spoglądając na Twój przeczysty obraz,
pokornie wołamy:
pokryj nas czcigodną Opieką Twoją,
i wybaw nas od wszelkiego zła,
modląc się do Syna Twego,
Chrystusa Boga naszego,
aby zbawił dusze nasze.

Księga liturgiczna *Minea* słowiańska na miesiąc październik zawiera pełne oficjum na święto Opieki Bogurodzicy wraz z paremijami, tzn. czytaniem Starego Testamentu na nieszpory święta oraz własnym kanonem na jutrznię.

Pierwsza stichira święta (z Małej Wieczerni) wprowadza w teologiczną treść święta:

Na najwyższych Tronach zasiadający Bóg Jedyny,
swemu umiłowanemu słudze pozwolił oglądać
rzeczy ponadziemskie:
uświęcone (*prebożestwiennie*) ręce
w geście modlitwy rozkładającą
i za miasto i lud modlącą się Ciebie, Bogurodzico.
Pokryj i teraz, o Pani, nas
omoforem Twego zmiłowania.

Wydarzenie historyczne z Blachern przywoływane jest jako jedno ze świadectw stałej opieki Bogurodzicy nad ludem Bożym. W obchodzie święta Opieki Bogurodzicy Kościół wyznaje swą wiarę w szczególne wstawiennictwo Matki Pana dziś. Kolejne stichiry zachęcają wiernych, by dołączyli się do radosnego obchodu święta razem z aniołami i świętymi. Matka Boża nazwana jest „przedziwną Opieką dla całego świata” oraz „wspaniałą Ozdobą Kościoła”.

Należy zauważyć jasny rys eklezjologiczny całego święta Opieki Bogurodzicy. Znamienne są słowa jednej ze stichir:

Przyjdźcie, wierni, do świętego Kościoła:
Tam bowiem Bogurodzica omoforem pokrywa ludzi
od wszelkich wrogich napaści.

Sądzę, że słowo „Kościół” należy tu rozumieć szeroko: jako świątynię i jako *communio sanctorum*.

Inna stichira brzmi:

Chwała na niebiosach [Bogu] i na ziemi radość,
ponieważ Królowa ze wszystkimi świętymi,
za wszystkich nas w kościele modli się.

Idea świętych obcowania - *communio sanctorum* jest nicią przewodnią wszystkich tekstów liturgicznych święta Opieki Matki Bożej. W odzie (pieśni) VIII

kanonu jutrzni prosi się Władczynią-Królową (*Władczyca*) o modlitwę razem z zastępami aniołów, z czcigodnymi prorokami, z najwyższymi apostołami, z męczennikami i świętymi hierarchami.

Ta idea świętych opiewania zapisana jest także na ikonie święta, która ukazuje Bogurodzicę z welonem-omoforonem rozpostartym nad wiernymi w otoczeniu rzeszy świętych. Tak więc ikona ta podkreśla bardzo dobitnie wymiar eklezjologiczny święta. Ukazuje ona prawdę o szczególnej Opiece Bogurodzicy w kontekście prawdy o *communio sanctorum*. Opieka ta jest opieką nad Kościołem ale nie jest oderwana od wspólnoty Kościoła - *communio sanctorum*.

Inną cenną ideą teologiczną zawartą w tekstach liturgicznych jest powiązanie Opieki Bogurodzicy z Duchem Świętym. Tytułem przykładu warto przytoczyć sformułowania jednej ze stichir Wielkiej Wieczerni święta, w której Bogurodzica nazwana jest „rajem przez Boga zasadzonym” i „miejszem drzewa życia, nawodnionym przez Ducha Świętego”.

Ojciec Sergiusz Bułgakow w cytowanej już homilii na święto Opieki Matki Bożej dokonał pięknej i głębokiej syntezy treści teologicznych, które zapisane są na kartach oficjum *Miniei* oraz na samej ikonie święta. Oto jego słowa:

„Cóż oznacza ten welon rozpostarty przez Bogurodzicę nad światem? To jest chwała Boża, którą na niebiosach została uwieczniona Dziewica, to Duch Święty, który na nią zstąpił, to chwała Boża, która zstąpiła na świat i świat uświęca. Jest to zbawienie świata i ludzi przez łaskę Bożą”²¹

Niezmiernie cenne i doniosłe jest zwrócenie uwagi na pneumatologiczny wymiar Opieki Bogurodzicy nad ludem Bożym. Opieka Matki Bożej dokonuje się w mocy Ducha Świętego.

Jak wiadomo Sergiusz Bułgakow nie wahał się nazywać Bogurodzicy *Pneumatophora* (słow.: *Duchonòsica*). Zrozumiałe więc, że w tej perspektywie Opieka Bogurodzicy nad ludem Bożym jawi się jako swoista misja „w mocy Ducha Świętego”. Jest to Opieka wstawiennicza, modlitewna. Szczególną skuteczność tej modlitwy daje Duch Święty. Sięgnijmy raz jeszcze po fragment cytowanej już homilii ojca S. Bułgakowa:

„Dlatego w sercach wiernych płonie radość z Opieki Matki i z Jej modlitw zanoszonych za świat. Modlitwa jest potężna. Pan Jezus powiedział: «Proście i otrzymacie». Jeżeli cuda czyni modlitwa grzesznego człowieka, to jakże potężna jest modlitwa Matki Bożej, w której modli się sam Duch Święty na Niej spoczywający? Jeżeli wierzymy, że i dzisiaj Dziewica modli się, to wiemy, że wszystko zdąży ku dobremu. Niech wymodli dla nas Bogurodzica wielką cierpliwość na zbawienie naszych dusz. Niech zajaśnieje nad nami i w nas, w naszych sercach i w naszej Ojczyźnie radość i światłość Opieki Bogurodzicy. Amen”²².

2. Nowe akatysty

Misterium obecności Maryi, Dziewicy i Matki, w tajemnicy Kościoła otrzymało w tradycji bizantyjskiej zapis bardzo szczególny w postaci Hymnu Akatystu. Zwłaszcza druga część Akatystu ku czci Bogurodzicy (stasis III i IV) kontempluje tę Jej „stałą obecność w całym zasięgu zbawczej tajemnicy” (encykl. *Redemptoris Mater*, 31)²³.

Należy w pełni podzielić opinię znanego rzymskiego mariologa Prof. Ermanno Toniolo, który zauważa, że „nie ma w gruncie rzeczy hymnu, który byłby równie drogi sercu wiernych Kościołów greckich i słowiańskich jak Akatyst”²⁴. W praktyce liturgicznej i paraliturgicznej Kościołów tradycji bizantyjskiej Hymn Akatyst pełni rzeczywiście rolę oficjum wotywnego ku czci Dziewicy-Matki. Słowami tego hymnu wierni odwołują się do macierzyńskiej Opieki Bogurodzicy (Oblubienicy dziewiczej).

W środowisku bizantyjsko-słowiańskim (a także bizantyjsko-rumuńskim) na przestrzeni wieków powstało wiele innych „akatystów” ku czci Matki Bożej, Chrystusa i świętych. Autor książki poświęconej pobożności maryjnej, wydanej w Moskwie w 1904 roku pod tytułem *Opowieści o ziemskim życiu Najświętszej Bogurodzicy*²⁵ pisze o 21 akatystach maryjnych (nie licząc oryginalnego Hymnu Akatystu) znanych wówczas w Rosji²⁶. Spośród nich tylko jeden pochodził z Bizancjum: *Akatyst (ku czci) Zaśnięcia Bogurodzicy*, autorstwa patriarchy Konstantynopola Izydora (+1349) i znany w przekładzie na język cerkiewnosłowiański od roku 1625. Refren tego akatystu brzmi: „Raduj się, pełna radości, która w Zaśnięciu Twoim nas nie opuszczasz” (*Rádujsja, Obrádownajaja, wo Uspienii Twojem nas nieostawljajuszczaja*).

Jest rzeczą interesującą, że pierwszy spośród tak zwanych „nowych akatystów” poświęcony został właśnie Zaśnięciu Bogurodzicy. Interesująca jest też formuła występująca w refrenie tego akatystu: „Raduj się, Pełna radości (*Obrádownajaja*)”. Formuła ta występuje także w tekstach niektórych innych świąt maryjnych, np. święta Opieki Bogurodzicy (1 X): „Pełna radości, raduj się, z Tobą (jest) Pan, który przez Ciebie daje światu wielkie miłosierdzie” (*Obrádownajaja, rádujsja, s Tobóju Gospod’, podajáj míru Tobóju wieliju młost’*).

Należy dodać, że formuła: „Pełna radości” (*Obrádownajaja*) jest równoznaczna z formułą „Łaski pełna” (*blagodátnaja*) i jest tłumaczeniem greckiego *kecharitoméne*. W ten sposób swoisty *genius loci*, leżący u podstaw takiego tłumaczenia, wskazywał wiernym na Bogurodzicę jako na pełną radości i będącą przyczyną prawdziwej radości. Co więcej, tłumaczenie takie sugerowało ścisły związek łaski z radością. Są to niewątpliwie interesujące asocjacje teologiczne.

Następnie, poczynając od drugiej połowy XVII wieku (1695), powstało w Rosji wiele akatystów maryjnych. W roku 1796 został opublikowany we wsi Ruzajewka (a następnie w roku 1798 w Poczajowie) akatyst dedykowany Opiece (*Pokrow*) Matki Bożej. Pół wieku później, w roku 1847, pojawił się nowy akatyst poświęcony Opiece Najświętszej Bogurodzicy. Był on dziełem biskupa Innokentija z Chersonu. Refren tego akatystu brzmi: „Raduj się, Radości nasza, ochroń nas od wszelkiego zła czcigodnym Twoim omoforem” (*Radujsja, Radostie nasza, pokryj nas od wsiakago zła czestnym Twoim omoforum*).

Po rewolucji komunistycznej 1917 roku nie ustało tworzenie nowych akatystów. Wiele z tych akatystów zostało ułożonych wprost w obozach pracy przymusowej i na zesłaniu jako wyraz ufności w szczególną opiekę Matki Bożej nad chrześcijanami prześladowanymi. Niektóre „nowe akatysty” zostały napisane w liturgicznym języku cerkiewnosłowiańskim, nowsze w języku rosyjskim lub ukraińskim. Po ukraińsku pisali akatysty kapłani i wierni grekokatolicy prześladowani (często więzieni) przez reżim komunistyczny po II wojnie światowej.

Z ukraińskiego środowiska grekokatolickiego pragnę zacytować dwa akatysty maryjne²⁷.

Jeden pochodzi z roku 1974 i jest poświęcony Matce Bożej Bolesnej, nazywanej „Współcierpiącą ze Zbawicielem” (ukr.: *Sostrażdalnycia Spasowa*). Refren tego akatystu brzmi: „Maryjo, Współcierpiąca ze Zbawicielem, rozpal nas miłością Ukrzyżowanego” (*Marije, Sostrażdalnyce Spasowa, lubowju Rozpiatoho zapaly nas*). Akatyst ten rozważa cierpienia Maryi podczas męki Chrystusa i jego treść teologiczna jest wybitnie łańskie; ideowo jest on zbliżony do łańskiej „Drogi Krzyżowej”.

Drugi współczesny akatyst ukraiński jest dedykowany Ikoni Matki Bożej Krystynopolskiej. Został ułożony z okazji powrotu cudownej ikony Matki Bożej do Krystynopola w roku 1994. Refren tego akatystu brzmi: „Maryjo, Matko łaskawa, Opieką swoją ochraniaj nas” (*Marije, Maty łaskawa, swojeju opikoju bereży nas*). Tekst akatystu opowiada o licznych przykładach opieki Bogurodzicy nad ludem chrześcijańskim, brak mu jednak głębi teologicznej.

Niewątpliwie „nowe akatysty” rosyjskie i ukraińskie posilały wiarę, pobożność i ufność wiernych w niebiańską opiekę Dziewicy-Matki nad ludem Bożym, zwłaszcza w okresie prześladowań. Jednakże, w odróżnieniu od tekstów maryjnych zawartych w *Miniei*, perspektywa teologiczna tych „nowych akatystów” (a więc paraliturgii) jest bardzo uboga i niezbyt głęboka.

Aby móc ukazać dziś wiernym całe bogactwo misterium Opieki Bogurodzicy nad ludem Bożym należy powrócić przede wszystkim do tekstów zawartych w oficjalnej księdze liturgicznej Kościołów tradycji bizantyjsko-słowiańskiej - *Miniei*.

Modlitwa na zakończenie wykładu

Przez Wschód i Zachód sławiona
Matko rodziny chrześcijańskiej,
daj nam ucieszenie rozdarć pośród dzieci Twoich,
daj nam braterską jedność
pod płaszczem Twej Opieki,
abyśmy zjednoczeni wszyscy w jednym Kościele,
jednymi usty śpiewali Tobie:
Raduj się, Radości wszechświata!

PRZYPISY

1. Tak święto Zaśnięcia Bogurodzicy nazywane jest w bizantyjsko-słowiańskiej księdze liturgicznej zwanej *Minieją*: (*Uspiénije Preswiatýja sláwnyja Władýczycy nászeja Bogoródicy i Prisoedíwy Marii*).
2. Używać będziemy zasadniczo określenia „Kościoły tradycji bizantyjsko-słowiańskiej” zamiast „Kościoł grecko-słowiański”. To pierwsze określenie należy uznać za bardziej odpowiednie.
3. Jeśli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenie tekstów cerkiewnosłowiańskich na j. polski własne - J.S.G.
4. Tekst ten cytowany jest także w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* w nrze 966 (choć zamieszczony tam przekład nie jest zbyt dokładny).

5. Tłum. H. Paprockiego według: *Oficjum Zaśnięcia Najświętszej Bogurodzicy*, w: *Teksty o Matce Bożej. Prawosławie*, cz. 1, Niepokalanów 1991, s. 32-47 (Beatam me dicent..., t. VII).
6. Tłum. H. Paprocki, j.w.
7. Zob. A. Kniazeff, *Dormition de Marie dans l'Église orthodoxe*. „Cahiers Marials” 17(1973) s. 145-156; Tenże: *Matka Boża w Kościele prawosławnym*, Warszawa 1996, s. 110 (Seria mariologiczna: Theotokos 7).
8. G. Cioroch, *Gli enkomia della Dormizione. Storia e teologia di un testo in uso nella Liturgia Ortodosso-Russa. (Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum)*, Roma 1993, ss. 170.
9. *Służba Uspieniju Preswiatyja Bogorodicy*. Moskwa 1872.
10. Cioroch, *Gli enkomia*, dz. cyt., s. 50-51.
11. *Prazdnicznaja Minieja, Izdanije Moskowskoj Patriarchii*, Moskwa 1970, s. 720-739.
12. *Minieja-Awgust*, t. II, *Izdanije Moskowskoj Patriarchii*, Moskwa 1989, s. 52-76.
13. Zob. Cioroch, *Gli enkomia*, dz. cyt., s. 44-45.
14. Tamże, s. 46-47.
15. Tamże, s. 39-40, zwł. przypis 45.
16. *Pochwały czyli święty obrzęd pogrzebu Najświętszej Pani naszej Bogurodzicy i zawsze Dziewicy Maryi (fragmenty)*, tłum. H. Paprocki, w: *Teksty o Matce Bożej. Prawosławie*, cz. 2, Niepokalanów 1991, s. 38-50 (Beatam me dicent..., t. VIII).
17. Cioroch, *Gli enkomia*, dz. cyt., s. 59.
18. Por. tamże, s. 59-60.
19. W praktyce duszpasterskiej oficjum „Pochwał” *de facto* zastępuje oficjum tradycyjne *Miniei*.
20. S. Bułgakow, *Świetlista Opieka nad światem. Homilia na święto Opieki Matki Bożej*, tłum. H. Paprocki, w: *Teksty o Matce Bożej. Prawosławie*, cz. 1, Niepokalanów 1991, s. 308 (Beatam me dicent..., t. VII).
21. S. Bułgakow, *Świetlista Opieka nad światem*, dz. cyt., s. 307.
22. Tamże, s. 308.
23. Zob. E.M. Toniolo (a cura di), *Akathistos. Inno liturgico antico alla Vergine Madre, Prefazione*, Centro di Cultura Mariana „Madre della Chiesa”, Roma 1991, s. 2.
24. Tamże.
25. *Skazanija o ziemnoj żizni Preswiatoj Bogorodicy...*, Moskwa 1904.
26. Tamże, s. 347-350 (Gława XV: *Dopolnienija i objasnienija*).
27. Oba zostały opublikowane w zbiorze: M. Kohut, *Novi Akafisty*, Wydawnictwo „Misioner”, Lwów 1995, ss. 184.